

MASOFAVIY TA'LIMNING PEDAGOGIK VA TEXNOLOGIK XUSUSIYATLARI

Abdisattorova Barno Ortig'ali qizi

O'zDJTU Tarjimonlik fakulteti TFRA-2410 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Xamidova Nargiza Yusufvna

O'zDJTU Roman-german tillari tarjimashunosligi kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada masofaviy ta'limning mazmuni, pedagogik va texnologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Masofaviy o'qitishning afzalliklari, tamoyillari va uni amalga oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni yoritiladi. Shuningdek, elektron darsliklarga qo'yiladigan talablar hamda zamonaviy o'quv jarayonida masofaviy ta'limning ahamiyati ko'rsatib o'tiladi.*

Kalit so'zlar: masofaviy ta'lim, pedagogik texnologiya, axborot texnologiyalari, interfaollik, elektron darslik.

Abstract: *This article analyzes the essence, pedagogical, and technological features of distance education. It discusses the advantages and principles of distance learning, emphasizing the role of information and communication technologies in modern education. Special attention is given to the requirements for electronic textbooks and the significance of distance learning in the digital era.*

Keywords: *distance education, pedagogical technology, information technology, interactivity, e-textbook.*

Аннотация: *В статье анализируется сущность, педагогические и технологические особенности дистанционного обучения. Рассматриваются преимущества дистанционного образования, его принципы и роль информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе. Особое внимание уделяется требованиям к электронным учебникам и значению дистанционного обучения в условиях цифровизации образования.*

Ключевые слова: *дистанционное обучение, педагогическая технология, информационные технологии, интерактивность, электронный учебник.*

Ilmiy-texnik taraqqiyotning jadal rivojlanish belgilari shaxsning mustaqil o'qish, ijodiy tarzda bilimlarni egallash malaka va ko'nikmalarini shakllantirishni, shuningdek, tabiiy qobiliyatlar darajasida o'z ustida ishlash ehtiyojini yuzaga keltiradi. Bunday turdagi ta'lim xizmatlarini taqdim etish zamonaviy va istiqbolli ta'lim tizimlariga qo'yiladigan ajralmas talabga aylanmoqda. YuNESKOning "Ta'limni axborotlashtirish instituti" mutaxassislari fikriga ko'ra, istiqbolli ta'lim tizimini shakllantirishning eng muhim yo'nalishlaridan biri - bu axborot va telekommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish orqali masofaviy o'qitish va

mustaqil o'qish imkoniyatlarini kengaytirish, ya'ni ta'limni butun dunyo aholisi uchun yanada qulay va ochiq qilishdir.

Masofaviy ta'lim quyidagi hollarda dolzarb bo'lishi mumkin:

- an'anaviy ta'lim tizimining cheklangan qamrov darajasi yoki o'qishni ish bilan birlashtirish imkoniyati yo'qligi sababli ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lmagan shaxslar uchun;

- sog'lig'i tufayli kunduzgi ta'lim shaklida muntazam qatnashish imkoniyatiga ega bo'lmagan shaxslar uchun;

- o'qituvchilar va boshqa mutaxassislarni qayta tayyorlash hamda malakasini oshirish tizimida;

- xorijdagi ta'lim muassasalarida tahsil olishni istaganlar uchun;

- ikkinchi mutaxassislikni egallashni xohlagan shaxslar uchun.

Zamonaviy ta'lim tizimlari har bir shaxsning istagan ta'limni olish huquqini ta'minlay olishi kerak. Bu maqsadga erishishning eng samarali shakli sifatida masofaviy ta'lim xizmat qilishi mumkin. "Masofaviy ta'lim texnologiyasi" atamasi hozircha yagona standartga ega emas. Eng keng tarqalgan ta'riflardan biri quyidagicha: masofaviy ta'lim texnologiyasi - bu belgilangan ta'lim mazmunini ko'p nusxada amalga oshirish imkonini beruvchi o'qitishning usullar, maxsus vositalar va shakllar tizimidir. Masofaviy ta'lim texnologiyasi pedagogik texnologiyaning bir turi sifatida qaralishi mumkin. "Pedagogik texnologiya" atamasi ham yagona standartga ega emasligini inobatga olib, odatda YuNESKO tomonidan berilgan ta'rifdan foydalaniladi. Shu umumiy ta'rif va masofaviy ta'limning o'ziga xos jihatlaridan kelib chiqib, masofaviy ta'lim texnologiyasini quyidagicha izohlash mumkin: Masofaviy ta'lim texnologiyasi - bu texnik va inson resurslarini hamda ularning o'zaro aloqasini hisobga olgan holda, ta'lim xizmatlarini yaratish, qo'llash, aniqlash va ko'paytirishning tizimli yondashuviga asoslangan jarayon bo'lib, uning maqsadi - bevosita aloqa bo'lmagan sharoitda individual ta'lim shakllarini optimallashtirishdan iboratdir.

Masofaviy ta'lim texnologiyasi o'z ichiga quyidagilarni oladi:

- Ta'limga oid axborotni taqdim etish texnologiyasi;
- Ta'limga oid axborotni uzatish texnologiyasi;
- Ta'limga oid axborotni saqlash va qayta ishlash texnologiyasi.

Ta'limga oid axborot - bu o'quvchiga ma'lum faoliyatni malakali bajarish imkonini beradigan bilimlardir. Masofaviy ta'limda, eng avvalo, yaratilayotgan elektron darsliklarga alohida talablar qo'yiladi. Ular tarkibidagi axborot kompyuter ekranida qabul qilishning psixofiziologik xususiyatlari hamda unga kirish texnologiyasi bilan bog'liq holda butunlay boshqacha tarzda tashkil etilishi va tuzilishga ega bo'lishi kerak.

Masofaviy ta'lim uchun mo'ljallangan darslik quyidagi o'ziga xos sifat va xususiyatlarga ega bo'lishi lozim:

- kursning tushunchaviy (masalan, ta'riflar, teoremlar) hamda mantiqiy tuzilmasida (izchillik, qismlar o'rtasidagi bog'liqlik) rivojlangan gipermatnli struktura mavjud bo'lishi;
- foydalanuvchi uchun qulay tizimli navigatsiya tizimi, ya'ni kurs bo'ylab erkin harakatlanish, o'qituvchiga elektron xatlar yuborish, muhokama bo'limlariga o'tish imkoniyatini berishi;
- zamonaviy kompyuterlar va Internetning multimedia imkoniyatlaridan samarali foydalanish;
- darslikka bilimlarni nazorat qilish tizimi (testlar, interaktiv topshiriqlar va baholash modullari) o'rnatilgan bo'lishi;
- glossariy (mustaqil ma'lumotnoma materiali) mavjud bo'lishi va unga tezkor havolalar kiritilishi. Glossariylar alohida kurslar, kurslar seriyasi yoki modullar uchun ishlab chiqilishi mumkin;
- adabiyot manbalariga, elektron kutubxonalarga va Internetdagi axborot manbalariga havolalar bo'lishi;
- foydalanuvchanlik va soddalik, ya'ni sahifalarning tez yuklanishi va ortiqcha vizual effektlarsiz ishlashi;
- o'qituvchi bilan samarali teskari aloqa (elektron pochta orqali yozishmalar, onlayn suhbatlar) imkoniyatini ta'minlashi;
- real vaqt rejimida Internet orqali muloqot qilish vositalari mavjud bo'lishi.

Ta'limga oid axborotni uzatish esa maxsus pedagogik va axborot texnologiyalari yordamida amalga oshiriladi. Ta'lim texnologiyasi - bu ta'limiy axborotni manbadan o'quvchiga yetkazish jarayonida qo'llaniladigan didaktik usullar va vositalar majmui bo'lib, u axborotning taqdim etilish shakliga bog'liqdir. Masofaviy ta'limda tasviriy tafakkurni faollashtirishga alohida e'tibor berilishi lozim, ya'ni o'quv materiali o'qituvchining fikrlarini tasviriy shaklda ifodalashi kerak. Shu bois, masofaviy o'qitish texnologiyalarining asosiy jihati fikr va bilimlarning vizualizatsiyasi, ya'ni ularni ko'rgazmali shaklda taqdim etishdir.

Masofaviy ta'lim uchun eng mos bo'lgan ta'lim texnologiyalari quyidagilardir:

- video-ma'ruzalar;
- multimedia ma'ruzalar va virtual laboratoriya mashg'ulotlari;
- elektron multimedia darsliklar;
- kompyuterga asoslangan o'quv va test tizimlari;
- imitation modellari va kompyuter trenajyorlari;
- telekommunikatsion vositalar yordamida maslahatlar va test topshiriqlari;
- videoanjumanlar (videokonferensiyalar).

Ta'limga oid axborotni saqlash, qayta ishlash va o'quvchiga yetkazish, shuningdek, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi interaktiv muloqotni ta'minlash - bularning barchasi kompyuter texnologiyalariga asoslangan apparat-dasturiy vositalar yordamida amalga oshiriladi. Bu esa o'z navbatida axborot texnologiyalarini tashkil etadi. Masofaviy ta'lim bir qator pedagogik tamoyillar asosida tashkil etiladi:

- Interfaollik tamoyili.

Bu tamoyil nafaqat o'qituvchi bilan tinglovchi o'rtasidagi, balki tinglovchilarning o'zaro muloqotini ham ifodalaydi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'rtasidagi axborot almashinuvi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagidan ko'proq bo'ladi.

- Boshlang'ich bilimlar tamoyili.

Masofaviy ta'limni samarali amalga oshirish uchun o'quvchi oldindan tayyorlangan bo'lishi, shuningdek, kompyuter va Internet tarmog'idan foydalanish uchun zarur texnik vositalarga va ko'nikmalarga ega bo'lishi zarur.

- Individuallashtirish tamoyili.

O'quv jarayonida kirish va joriy nazorat o'tkaziladi. Ularning natijalariga asoslanib, har bir tinglovchi uchun individual o'quv rejasi tuziladi, shu jumladan, yetishmayotgan bilim va ko'nikmalarni to'ldirish uchun qo'shimcha topshiriqlar belgilanadi.

- Identifikatsiya (shaxsni aniqlash) tamoyili.

Bu tamoyil o'quvchining mustaqil ishlashini nazorat qilish zaruratini bildiradi. Bu yuzma-yuz uchrashuvlar, videokonferensiyalar, yoki turli texnik vositalar orqali amalga oshiriladi.

- Ta'lim jarayonining reglamentlashtirilganligi tamoyili.

Bu tamoyil o'quv jarayonining qat'iy reja asosida olib borilishini, ya'ni o'quv faoliyati uchun aniq jadval va nazorat tizimi ishlab chiqilishini taqozo etadi.

- Yangi axborot texnologiyalarini qo'llashning pedagogik maqsadga muvofiqlik tamoyili.

Masofaviy ta'lim tizimini loyihalash, yaratish va tashkil etish jarayonida mavjud axborot texnologiyalarining qo'llanishi pedagogik jihatdan qanchalik asosli ekanligi oldindan baholanishi lozim. Bu tamoyil o'qitish jarayonida biror texnik vositaga haddan tashqari tayanib, notekis yo'nalishda rivojlanish xavfini oldini oladi.

- Ta'limning ochiqligi va moslashuvchanligi tamoyili.

Bu tamoyil ta'lim tizimining "yumshoqligi", ya'ni tinglovchilar uchun yosh, boshlang'ich ta'lim darajasi yoki kirish imtihonlari (suhbat, test, imtihon va boshqalar) bo'yicha cheklovlarning minimal darajada bo'lishi bilan ifodalanadi. Shu bois, qabul qilingan tinglovchilarni individual o'qitish jarayonida ta'lim

muassasalari tomonidan qo'shimcha pedagogik yordam va resurslar talab qilinadi. Bunda axborot jihatdan barqaror (invariant) ta'lim tizimi saqlanib qoladi, bu esa bir oliygohdan boshqasiga o'tish imkoniyatini kafolatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, masofaviy ta'lim shaxsning eng muhim ijtimoiy huquqlaridan biri - ta'lim olish huquqini amalga oshirish imkonini beradi. Shu sababli, bu ijtimoiy ta'sir masofaviy ta'limning pedagogik va ijtimoiy jihatdan maqsadga muvofiqligini baholashda albatta inobatga olinishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avliyaquov N.X., Musayeva N.N. *Pedagogik texnologiya*. Darslik. — Toshkent: Tafakkur bo'stoni, 2012. — 208 b.
2. Avliyaqulov N.X., Musayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar*. — Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2008. — 164 b.
3. Avliyaqulov N.X., Musayeva N.N., Musayev S.S. *Pedagogik texnologiya — to'liq o'qitish konsepsiyasining asosi*. — O'quv-uslubiy birlashmaning kasbiy-pedagogik yo'nalish bo'yicha axborot byulleteni, 2006.
4. Avliyaqulov N.X., Musayeva N.N. *Yangi pedagogik texnologiyalar*. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2003.
5. Avliyaqulov N.X., Musayeva N.N. *Pedagogical Technology*. — Toshkent: Tafakkur bo'stoni nashriyoti, 2012. — B. 29–36.
6. “НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДДЕРЖКИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В СИСТЕМЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ”. 2025. International Bulletin of Applied Science and Technology 5 (11): 56-61. <https://doi.org/10.37547/>.